

Marx Yeniden: Yedek İşgücü Ordusunu İncelemek Üzerine Kısa Bir Not

Senem Oğuz, Başkent Üniversitesi, e-posta: senemoguz27@gmail.com

Kapital'in yüz ellinci yılını geride bırakırken yedek işgücü ordusu kavramının, Marksist olmayan çevrelerde de daha önce hiç olmadığı kadar kullanılmaya başladığını görebiliyoruz. Kendi anlamından zaman zaman uzaklaşsa da geniş çaplı kullanımında kavramın kuramsal gücü bir yana, güçlü metaforik özelliğinin de büyük bir payı olduğunu söyleyebiliriz.

Emek sürecinin denetlenmesinde farklı mekanizmaların ve farklı sömürü biçimlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte işgücü piyasasının analizi için bir yığın yeni kavrama ihtiyaç duyuluyor. Böyle bir ortamda yedek işgücü ordusu mefumu farklı tariflerde kendini yeniden gösteriyor, her şeyden öte kuramsal soyut ile toplumsal gerçeklik arasında kurduğu güçlü bağı bir kez daha gözler önüne seriyor.

Ben bu kısa notta yedek işgücü ordusunun kuramsal ve kavramsal bağlamından çok, yedek işgücü ordusunu incelemek üzerinden, Marx'ın ekonomi politik eleştirisinden doğan yöntemin günümüzde iktisadî toplumsal gerçekliği kavramada kullanılması sürecinden bahsetmeye çalışacağım. Bunu da, genellikle kuramsal ve soyut bir bağlamda ele alınan bu kavramı somutlaştırmak, günümüzde aldığı farklı biçimleri ve kapitalist emek sürecinde nasıl bir rol aldığını incelemek üzerine yola çıktığımız tez çalışmasından¹ hareketle yapmaya çalışacağım.

Yedek işgücü ordusunun en analitik hâline ulaştığı Kapital'den önce Engels (1845), *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı eserinde klasik iktisatçıların artı nüfus kavramını yeniden tanımlayarak bu nüfusun oluşturduğu "yedek işçiler ordusu"nu incelemiştir. Gözlemlerini kuramsal bilgisiyle birleştirerek [görelî] artı nüfusun kimlerden oluştuğunu, nasıl küçülüp genişlediğini, bu insanların hayatta kalma mücadelelerini ve bir günlerini nasıl geçirdiklerini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

Bugün iktisadi bilgi üretiminin yöntemi, bu üretimin tekeligibi görülen neoklasik yaklaşımın pozitivizmle kurduğu birlikteliğe bırakılmış durumda. Gözlem ve bu gözleme ait veriler deana akım iktisatça öncesiz ve sonsuz kabul edilen kapitalist ekonominin iktisat biliminin merkezine alınmasıyla üretiliyor. Bu aynı zamanda "politik bir hayvan" olan insandan "homoeconomicus" olan bireye dönüşüm sürecinin de bir parçasını oluşturuyor. Ancak bu durum, bu şekilde

ortaya konan gözlem ve verilerin farklı bir soyutlama düzeyinde yeniden ele alınıp Marksist iktisadın bilgisini üretmekte kullanılamayacağı anlamına gelmiyor. Aksine, yedek işgücü ordusu örneğini ele alacak olursak; yeni tanımlar, yeni teknikler ve yöntemlerle oluşturulan işgücü istatistikleri, detaylı ve çeşitli veri setleri ile yedek işgücü ordusunun farklı biçimlerini belirlemek için kullanılabilir ve böylece istatistiklerin işaret ettiği gözlemi yeniden tanımlamamızı sağlayabiliyor.

Bu elbette Marksist kategorilerin istatistikler aracılığı ile doğrudan ampirik tahlilinin yapılabilmesini sağlamıyor. Bunun için öncelikle atılması gereken birkaç adımdan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, farklı soyutlama biçimlerinin ürünleri olan istatistiksel veriler ile Marksist kategorilerin uyumlu hâle getirilmesi.

“Candide’in aksine, veriler hiçbir zaman masum değildir.”

Shaikh’in (2016: 6) bu sözü, resmî işgücü istatistiklerindeki işsizlik tanımında olduğu gibi pek çok istatistiksel verinin belirli bir kuramsal yaklaşımın eseri olduğunu çok güzel özetliyor. Örneğin uluslararası standartlarda kabul edilen resmî istatistikler dışında hesaplanan farklı işsizlik istatistiklerinin kullanılmamasının, kapitalist üretim biçiminin “kasvetli” yanını örtbas etmek üzerine hem kuramsal bir tercihin hem de siyasi bir stratejinin yansıması olarak görülebilir. Bu sebeple ilk önce işgücü istatistikleri oluşturulurken yapılan soyutlama biçiminin yeniden ele alınması gerekir.

“Nüfus, örneğin, onu oluşturan sınıfları göz ardı edersem, bir soyutlamadır” (Marx, 2011: 258).

İşgücü istatistiklerinde ele alınan nüfusun tarihsiz, sınıfsız, evrensel soyutlaması, nüfusun temelde piyasa için çalışan-çalışmayan ayrımına odaklanılarak yapılan sınıflandırmasına dayanır. Buradan yedek işgücü ordusunu oluşturan görece artı nüfusa geçmek için, yapılan sınıflandırmada kullanılan en temel kavramlara tarihsel ve kuramsal temellerini kazandırmak ve istatistiklerde ele alınan nüfusu üretim ve mülkiyet ilişkilerine dayalı olarak yeniden sınıflandırmak gerekir. Bundan sonra işgücü istatistiklerinin karmaşıklaşan emek sürecini tarif edebilmesi için icat ettiği kategorilerin yedek işgücü ordusunun hangi biçimlerine karşılık gelebileceği araştırılarak bu kategorilerin verileri görece artı nüfus için kullanılabilir.

İkincisi; istatistiklerdeki kategorileri görece artı nüfusun farklı biçimlerine karşılık getirirken, ana akım kuramsal yaklaşımdan kaynaklı olarak kategorilerin sahip oldukları devinimsiz, değişmez, katı yapılarını sürdürmemek.

Marx, analizlerinin diyalektik ve tarihsel materyalizme dayandığını ve maddi somutun belirli bir soyutlama düzeyinde ele alınarak yeniden somutlaştığını belirtir. Bilgi de, kuram da, bu çerçevede oluşturulan kategoriler de tarihseldir ve değişime uğrar. Bu sebeple istatistiklerdeki katı, değişmez kategoriler görece artı nüfusun tarihsel ve değişken yapısına tam olarak karşılık gelmediğinde, kategorilerin belirgin sınırları çizildikten sonra ara kategorilere veya geçişken bir yapıya izin veren bir sınıflandırma yapılabilir.

Bu yöntemi izlemek elbette mevcut veri setlerinin sınırlandırmalarına tâbi olmayı gerektirir. Ayrıca işgücü istatistikleri görece artı nüfusu ve yedek işgücü ordusunu gözlemlemek için tek başına yeterli de değildir. Ancak, işgücü istatistiklerine ait verileri iktisadî toplumsal gerçekliği açıklamada kullanılabilir hâle getirmesi ve sınırlandırılmaların aşılabilmesi farklı alanlardaki çalışmalara temel oluşturması açısından önemlidir.

Yedek işgücü ordusu örneğinden yola çıkarak bunu farklı kategoriler ve kavramlar için de söyleyebiliriz. Kendisine hep mesafeli duran bilim dünyasında ve farklı yöntemlerin araçları kullanılarak Marksist iktisadın ve sosyal bilimlerin bilgisi üretilmeye devam ediyor. Bu yalnızca Marksist iktisadın veya Marksist sosyal bilimlerin bilgisini üretmek için değil, bu şekilde toplumsal gerçekliğin bütüncül bir şekilde kavranmasını sağlayacak araçlar geliştirmek için devam ediyor. Bu sebeple iki yüzüncü yaşına gelirken de “Marx yeniden” demeye devam ediyoruz.

Sonnot

¹ Doç. Dr. Benan Eres’in danışmanlığında 2017 yılında tamamladığımız “İşsizlik ve Ücret: İşgücü Piyasası Üzerine Makaleler” başlıklı basılmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kaynakça

Marx K (2011). *Ekonomi Politîğin Eleştirisine Katkı*. Çev. S Belli, Ankara: Sol Yayınları.

Shaikh A (2016). *Capitalism: Competition, Conflict, Crises*. Oxford: Oxford University Press.